

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
**REFORMLAR ZAMANINDA
BİREYLER TOPLUMU**

Söz konusu çağdaş Çin olduğunda, uzmana sorulan sorular, ikiliklere dayanır. Toplum geleneksel mi kaldı yoksa moderniteye girdi mi? “Komünizm” halk üzerindeki etkisini muhafaza mı etti yoksa bu halk “iktidarın” nüfuzundan kurtuldu mu? Şiddet kayda değer ölçüde geriledi; öyleyse Çinliler neden itaat ediyorlar? Sorular bazen de belirli konularda yoğunlaşır: Gençlerin kendi eşlerini seçme özgürlükleri var mıdır? Aşk, ilişkinin temeli midir, yoksa ilişkiler düşünüp taşınarak yapılan partner seçimiyle mi kurulur? Cinsel özgürlük sağlanmış mıdır? Fakat söz konusu olan daima, aşılacak yolu, artık hiç kimsenin resmî propagandaya aldanmadığının varsayıldığı, herkesin kaderini eline almak için “mutlak özne” kimliğine ve başarmak için kendi becerilerine dayandığı, geçmişin yalnızca folklor olduğu modernite-bireycilik-demokrasi kutsal kâsesine kadar değerlendirmektir.

Bu sorunsalın yaygınlığı şaşırtıcıdır. “Modern” denilen toplumların deneyimi bu farklı kategorilerin kendi aralarında çok daha karmaşık ilişkiler sürdürdüklerini gösteriyor. Kim bu toplumlarda bireyin eşini, mesleğini, siyasal görüş-

lerini “tamamen özgürce”, yalnızca kendi “nesnellüğünden” yola çıkarak seçtiğini akılcı bir biçimde düşünebilir? “Birey” adındaki bu varlığın bizatihi bütünlüğü pek de temin edilmiş değildir. Kültürel küreselleşmeyle mutlak özne nasıl eklenebilir? Aynı şekilde, “iktidar”dan net bir biçimde ayrılan “uygar bir toplum”un varlığı; maliyenin, insanların, fikirlerin ve de tahakküm yapılarının farklı makamlar (STK, dernek “üsler”, siyasi partiler, devlet) arasında ne denli kolay dolaştığı görüldüğünde, toplumun özerkliği analize karşı pek dayanıklılık göstermez. Son olarak, “geçmişin” toplumsal hayattaki önemi sürekli hissedilir. Şüphesiz bu, “icat edilmiş” veya “yeniden icat edilmiş”, fakat mevcudiyetiyle (ailevi bağların, “toplulukların”, toplumsal bellek miraslarının, “otantik” mahallelerin yenilenme biçimleri altında) davranışları ve eylemleri belirleyen bir geçmiştir.

Burada bizi meşgul eden soruyla alakalı olarak söz konusu olan, Elias’ın, bireyselleşme ve çıkar yatırımının en fazla yapıldığı sosyalleşme ilişkilerini göz önünde bulundurma biçimidir (Elias, 1997). Elias, Batılı tarihsel yörüngenin bireye gitgide daha fazla iktidar verdiğini, fakat bu fenomenin, toplumsal belirlenimlerin rolüne paralel bir azalmaya yol açmadığını düşünür. Şüphesiz bireylerin, kurumların (aile, devlet vd.) onları resmî olarak daha az şiddetli biçimde mecbur bırakmaları anlamında, geçmişe göre şu ya da bu mesleği, şu ya da bu eşi, şu ya da bu yaşam biçimini seçme “özgürlükleri” daha fazladır. Bununla birlikte, Çin’de olduğu gibi batıda da bu değişim bireyin zaferi, “özgürlük” ifadeleriyle yorumlanamaz; “çünkü,” der bize Elias, “davranışların sosyalleşmesi de aynı zamanda artmıştır.” Çin’de de birey daha sosyaldır; toplumun üyeleri kendilerini yarattıkları imgelemler tarafından, doğrudan veya dolaylı olarak medya yoluyla, geçmişe nazaran daha yakın bir etkiyle biçimlenirler (Davis. 1995, 2000). Kişi birey olduğu oranda, yani diğerlerinin

ve etkinliklerin iktidarından kurtulduğu oranda istediği gibi davranabilir ve daha “sosyalleşmiş” olur; çünkü daha fazla iktidar sahibi olmak, iş, tüketim gibi alanlardaki toplumsal kodları daha iyi tanımak, daha iyi kontrol etmek ve dolaşısıyla onlar tarafından daha çok belirlenmek anlamına gelir. Kökleri olmayan (1980’lerde çok şaibeli kabul edilen, az parayla yaşayan, çok az bir öğretmen maaşıyla yatakhanelerde sıkış tıkış yaşayan) Çinli sanatçılar, bugün eserlerini onlarca milyar yine hatta milyarlarca dolara satan safi şahsiyetlerdir! Bu dönüşüm hem onların yaratma konusundaki “gözü dönmüşlükleri” hem de bir dönemi ifade etme kabiliyetleri yoluyla gerçekleşmiştir. Yine de, zamanın ruhunu “algıladıkları” ve kendilerini dayatabilmek için toplumun, pazarın ve sanatsal iktidarın çarklarını benimsedikleri için en yüksek noktada “sosyalleşmiş” oldukları da düşünülebilir. Foucault’ya atıfla, bu insanların bizzat kendilerini toplumsal normlara adadıkları söylenebilir (Foucault, 1976).

Çin toplumu iyice bir “özneler toplumu”na dönüştü. İtaatkârlık artık esas olarak şiddetle veya baskıyla temin edilmiyor. Bir zamanlar bireyi sıkı sıkıya kontrol eden kurumlar, güçlerini bir ölçüde kaybetmiş gibiler. Toplu konut yönetimlerinin, işverenlerin, şehirdeki ailenin, klanların, köylerdeki eşrafın, Parti’nin ve polisin artık ülke genelinde, inisiyatife köstek olmadıkları varsayılıyor. Bu kurumlar da yeni duruma adapte olmak zorundalar. Fakat öyleyse, hangi mekanizmalar, fenomenler, töreler bu bireyleri kendilerini toplumsal normlara adamaya yönlendiriyor? Bu soruyu belli yapılandırmaların analizi yoluyla cevaplamayı deneyeceğim.